

SYLWIA SPUREK

 <https://orcid.org/0009-0007-1083-5334>

badaczka niezależna

Przeciwdziałanie przemocy domowej Ochrona ofiar-ludzi i ofiar-zwierząt*

Противодействие домашнему насилию
Защита жертв-людей
и жертв-животных

Абстракт

Жертвами домашнего насилия являются не только люди, но и домашние животные, а исследования подтверждают тесную связь между насилием, которому подвергаются женщины и дети, составляющие большинство жертв домашнего насилия со стороны партнера или другого члена семьи, и жестоким обращением с домашними животными. Насилие над животными может при этом являться инструментом психологического насилия по отношению к жертвам-людям, а также ключевым индикатором оценки риска для человеческой жертвы. В статье представлены конкретные предложения *de lege ferenda*, т. е. законодательные инициативы, направленные на дополнение правовой системы Польши положениями о защите жертв-животных. Также анализируется позиция польского правительства предыдущего и нынешнего созывов по этим инициативам. Представлена попытка учета проблемы наси-

Preventing Domestic Violence
Protection of Human Victims
and Animal Victims

Abstract

Victims of domestic violence are not only human beings, but also companion animals, and research confirms a close relationship between violence experienced by women and children, who constitute the majority of victims of domestic violence by a partner or other family member, and violence against companion animals. Violence against animals can be a tool of psychological violence against human victims, and, at the same time, can be an important estimated risk indicator against a human victim. The article presents particular *de lege ferenda* conclusions, namely, legislative postulates showing how the Polish legal system should be supplemented with the protection of animal victims, as well as the position of the Polish government on these postulates. An attempt will also be presented to include the problem of violence against companion animals and the rights of those affected by domestic violence – caregivers or guardians of animals, in the regulations created at the EU level, within

* W artykule przedstawiono stan prawny na dzień 15 sierpnia 2024 roku.

лия над домашними животными и прав лиц, подвергшихся насилию в семье – опекунов домашних животных – в контексте разработки нормативных актов на уровне ЕС. Данный вопрос обсуждается в рамках проекта директивы по борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием, рассмотренной и принятой в течение срока полномочий органов ЕС в 2019–2024 годах.

Ключевые слова: семейное насилие, насилие над домашними животными, Синяя карта, приюты для жертв семейного насилия, изоляция агрессора от жертвы

the framework of the draft directive on combating violence against women and domestic violence, which is being processed during the term of office of 2019–2024 EU bodies.

Keywords: domestic violence, violence against pets, Blue Card, shelters for victims of domestic violence, isolation of the perpetrator from the victim

Wprowadzenie

Przemoc w rodzinie najczęściej stosowana jest wobec słabszych – kobiet, dzieci¹ – i często wynika z nierównowagi sił oraz przeświadczenia, że jedni członkowie rodziny mogą mieć władzę nad innymi i mogą ją egzekwować wszelkimi, również przemocowymi, metodami². Ofiarami stają się osoby zależne, bardziej wrażliwe oraz takie, którym trudniej jest się poskarżyć i dochodzić sprawiedliwości. Ale na przemoc w dużym stopniu narażone są także zwierzęta domowe. Co istotne, badania potwierdzają związek pomiędzy przemocą doświadczaną przez kobiety ze strony partnera lub innego członka rodziny a przemocą wobec zwierząt domowych. Przemoc wobec zwierząt może stanowić narzędzie przemocy psychicznej wobec ofiar-ludzi, a jednocześnie może być istotnym wskaźnikiem szacowania ryzyka wobec ludzkiej ofiary. Ofiary pozaludzkie mogą przy tym doświadczać tych samych rodzajów przemocy, co małżonek, partnerka lub dzieci sprawcy, czyli przemocy fizycznej, seksualnej, psychicznej oraz zaniedbania³. Są wykorzystywane do

¹ Ze zgromadzonych przez Policję danych wynika, że w 2023 roku wśród ofiar przemocy w rodzinie 66,3% stanowiły kobiety, a 21,9% dzieci. Jednocześnie ponad 87,6% sprawców tej przemocy to mężczyźni, zob. „Sprawozdania z realizacji procedury »Niebieskie Karty« od 2012 roku”, Statystyka.policja.pl, 2023, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-domowa/201373,Przemoc-w-rodzynie-dane-od-2012-do-2022-roku.html> (dostęp: 12.08.2024).

² Zob. między innymi: Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 roku, *Dziennik Ustaw* (2015), poz. 961, dalej jako: Konwencja Antyprzemocowa, oraz Raport Wyjaśniający do Konwencji, opublikowany po raz pierwszy w polskiej wersji językowej w: Sylwia Spurek, „Nasza Konwencja”, 2021, https://sylwiaspurek.pl/wp-content/uploads/2023/09/Nasza_Konwencja_2.0.pdf (dostęp: 12.08.2024).

³ Catherine M. Tiplady, Deborah B. Walsh, Clive J.C. Phillips, „The Animals Are All I Have”, *Society & Animals*, vol. 26 (2018): 490–514, <https://doi.org/10.1163/15685306-12341464>.

sprawowania kontroli nad ofiarą. W tym celu sprawcy mogą grozić przemocą lub skrzywdzić zwierzę⁴. Groźby te mogą mieć na celu zmuszenie ofiary do pozostania w domu z przemocowcem lub powrotu do miejsca wspólnego z nim zamieszkiwania albo ukaranie jej. Może ona bowiem obawiać się opuścić dom i pozostawić zwierzę ze sprawcą. Badanie przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych wykazało, że 34% kobiet zwlekało z decyzją o opuszczeniu domu, ponieważ obawiało się pozostawienia zwierzęcia ze sprawcą⁵. Z kolei zgodnie z kanadyjskimi badaniami co druga kobieta będąca ofiarą przemocy domowej ma pod opieką zwierzę, a większość, bo aż 59% z nich, nie odchodzi bądź opóźnia odejście od przemocowego partnera ze strachu o zwierzę, które miałyby pozostać z nim w domu⁶. W ten sposób ofiary zmuszone są do narażenia się na dalsze niebezpieczeństwa. Sprawca może również użyć zwierzęcia, aby zmusić swoją ofiarę, która opuściła gospodarstwo domowe, do powrotu⁷.

Ponadto, znęcanie się nad zwierzętami może stanowić wskaźnik szacowania ryzyka przemocy w rodzinie. W Stanach Zjednoczonych stwierdzono, że aż 76% sprawców przemocy wobec istot pozaludzkich znęca się także nad członkami swojej rodziny. Odnotowano, że im więcej pojawia się telefonów alarmowych w sprawie przemocy wobec zwierząt, tym więcej przypadków przemocy w rodzinie

⁴ Michelle Cleary et al., "Animal Cruelty's Link to Other Forms of Violence", Animal Legal Defense Fund, 2021, <https://aldf.org/wp-content/uploads/2022/01/Animal-Legal-Defense-Fund-Link-Factsheet.pdf> (dostęp: 12.08.2024); Michelle Cleary et al., "Animal Abuse in the Context of Adult Intimate Partner Violence: A Systematic Review", *Aggression and Violent Behavior*, vol. 61 (2021): 1359–1376, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101676>. Pojęcie tak zwanej przemocy zastępczej (ang. *vicarious violence*), czyli przemocy polegającej na znęcaniu się nad ofiarą poprzez zadawanie bólu komuś dla niej ważnemu, pojawia się już w dokumentach o charakterze formalnym, zob. między innymi: Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 roku zawierające zalecenia dla Komisji w sprawie uznania przemocy ze względu na płeć za nową dziedzinę przestępczości wśród wymienionych w art. 83 ust. 1 TFUE, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0388_PL.html (dostęp: 12.08.2024).

⁵ Jennifer L. Hardesty et al., "Coercive Control and Abused Women's Decisions about Their Pets When Seeking Shelter", *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 28, iss. 13 (2013): 2617–2639, <https://doi.org/10.1177/0886260513487994>.

⁶ Donna Crawford, Veronika Bohac Clarke, "Inside the Cruelty Connection: The Role of Animals in Decision-Making by Domestic Violence Victims in Rural Alberta", Research report to the Alberta SPCA, 07.2012, <https://www.albertasPCA.org/wp-content/uploads/2019/04/InsideTheCrueltyConnection.pdf> (dostęp: 12.08.2024). Hiszpański rząd uruchomił program VioPet umożliwiający kobietom zgłaszającym przemoc uzyskanie bezpiecznego schronienia także dla zwierzęcia. Więcej na temat sytuacji w Hiszpanii w kontekście omawianego problemu zob. Joanna Wiśniewska, „Kobiety zostają z przemocowymi partnerami, bo boją się o zwierzęta. Hiszpański rząd wie, jak im pomóc”, Okopress, 15.11.2021, <https://oko.press/kobiety-zostaja-z-przemocowymi-partnerami-bo-boja-sie-o-zwierzeta-hiszpanski-rzad-wie-jak-im-pomoc/> (dostęp: 12.08.2024).

⁷ Matt Bershadker, "Domestic Violence Awareness Month Is about Protecting People and Pets", aspca.org, 30.10.2017, <https://www.asPCA.org/blog/domestic-violence-awareness-month-about-protecting-people-and-pets> (dostęp: 12.08.2024).

może wyjść na jaw⁸. 41% osób znęcających się nad zwierzętami domowymi zostało również aresztowanych za przemoc wobec partnerki⁹.

W Polsce prawny system przeciwdziałania przemocy w rodzinie, obejmujący zarówno przepisy prawa administracyjnego, cywilnego, jak i karnego, nie zawiera odpowiedniego odniesienia do przemocy wobec zwierząt domowych. W niniejszym artykule zaprezentowane zostaną stosowne wnioski *de lege ferenda*. Konkretnie postulaty, w jaki sposób system prawa polskiego należy uzupełnić o ochronę ofiar-zwierząt, poprzedzone zostaną syntetycznym omówieniem tworzących ten system regulacji. Tekst przedstawi także stanowisko polskiego rządu – zarówno poprzedniej, jak i obecnej kadencji – w sprawie zaprezentowanych postulatów opracowanych przez autorkę artykułu i skierowanych do właściwych ministrów podczas pełnienia przez nią funkcji posłanki do Parlamentu Europejskiego oraz wiceprzewodniczącej Komisji Praw Kobiet i Równouprawnienia PE¹⁰. W końcu, w niniejszym tekście pokazana zostanie próba uwzględnienia problemu przemocy wobec zwierząt domowych i praw osób dotkniętych przemocą w rodzinie – opiekunek lub opiekunów zwierząt domowych, w regulacjach tworzonych na szczeblu unijnym, w ramach projektu dyrektywy w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, procedowanej i przyjętej w kadencji organów unijnych 2019–2024, nad której regulacjami pracowała także autorka artykułu.

Polski system przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Na wstępie należy wskazać, że system przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce tworzony jest od niedawna. Stosunkowo najstarsze przepisy to przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny¹¹, penalizujące znęcanie się nad osobą najbliższą – obecnie art. 207, z którego najczęściej ścigani są sprawcy zachowań

⁸ Zob. między innymi: artykuł *The Cycle of Violence*, w którym Animal Liberation odwołuje się do danych Association of Prosecuting Attorneys: <https://www.al.org.au/the-cycle-of-violence#gsc.tab=0> (dostęp: 12.08.2024), oraz dane z kampanii Stop Abuse Project: <https://www.facebook.com/spoabuse> (dostęp: 12.08.2024).

⁹ Lacey Levitt, Tia A. Hoffer, Ann B. Loper, “Criminal Histories of a Subsample of Animal Cruelty Offenders”, *Aggression and Violent Behavior*, vol. 30 (2016): 48–58, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.05.002>.

¹⁰ Wystąpienie dr. Sylwii Spurek, posłanki do Parlamentu Europejskiego, Wiceprzewodniczącej Komisji Praw Kobiet i Równouprawnienia PE do Ministra Sprawiedliwości i Ministra Rodziny i Polityki Społecznej, z dnia 25 kwietnia 2023 roku, www.sylwiaspurek.pl (dostęp: 12.08.2024).

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny, *Dziennik Ustaw* (1997), nr 88, poz. 553, dalej jako: Kodeks karny.

wpisujących się w definicję przemocy domowej. Przepisy prawa administracyjnego z kolei wprowadzono w tym zakresie do polskiego systemu prawnego dopiero w 2005 roku, tj. z chwilą uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹². Ustawa została przyjęta w bardzo okrojonej wersji w porównaniu z projektem opracowanym przez jego inicjatorkę, Pełnomocniczkę Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn¹³. Regulowała na dość ogólnym poziomie obowiązki oraz zadania samorządu terytorialnego i administracji rządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W obszarze izolacji sprawcy od ofiary znowelizowano wówczas Kodeks karny, do którego wprowadzono zakaz kontaktów i nakaz opuszczenia lokalu jako środki karne i środki probacyjne, a zatem orzekane dopiero na etapie wyrokowania w postępowaniu karnym.

Dopiero nowelizacja w 2009 roku ustaw karnych (Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego¹⁴)¹⁵, a następnie duża nowelizacja samej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dokonana w 2010 roku¹⁶ spowodowały, że prawny system ochrony przed przemocą stał się pełniejszy. Jego kolejnym kluczowym uzupełnieniem była ratyfikacja przez Polskę w 2015 roku Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 roku¹⁷. Konwencja, będąca obecnie prawem powszechnie obowiązującym w Polsce, tworzy ogólne ramy prawne w celu zapewnienia ochrony kobiet i dziewcząt przed wszelkimi formami przemocy oraz zapobiegania, ścigania i eliminowania przemocy wobec nich, w tym przemocy domowej. W 2020 roku z kolei do polskiego porządku prawnego wprowadzono instytucję natychmiastowego policyjnego nakazu opuszczenia lokalu przez sprawcę przemocy w rodzinie, a w 2023 roku uzupełniono i doprecyzowano w tym zakresie regulacje kodeksowe i przepisy samej ustawy antyprzemocowej¹⁸.

Obecnie system prawny zapewnia więc lepsze – choć nadal niewystarczające – wsparcie i ochronę dla osób doświadczających przemocy w rodzinie. Obejmuje

¹² Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, *Dziennik Ustaw* (2005), nr 180, poz. 1493.

¹³ Pierwotna treść projektu ustawy – archiwum autorki artykułu.

¹⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego, *Dziennik Ustaw* (1997), nr 89, poz. 555, dalej jako: Kodeks postępowania karnego.

¹⁵ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, *Dziennik Ustaw* (2009), nr 206, poz. 1589.

¹⁶ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, *Dziennik Ustaw* (2010), nr 125, poz. 842.

¹⁷ Konwencja Antyprzemocowa.

¹⁸ Szerzej na temat procesu legislacyjnego w zakresie dotyczącym ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz jej nowelizacji zob. Sylwia Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy domowej. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023).

on izolację sprawcy od ofiary (zakaz kontaktów, zakaz zbliżania się, nakaz opuszczenia lokalu), stosowaną już bez względu na etap postępowania karnego, a także w trybie cywilnoprawnym oraz przez Policję lub Żandarmerię Wojskową podczas interwencji podjętej w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie. Na mocy nowelizacji z 2010 roku obowiązuje w Polsce zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Nowelizacja ta ponadto nałożyła na gminy obowiązek powołania tak zwanych zespołów interdyscyplinarnych, które koordynują działania różnych instytucji i służb w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także wprowadziła do systemu aktów prawa powszechnie obowiązującego szczegółowe przepisy dotyczące procedury „Niebieskie Karty”, funkcjonującej wcześniej na podstawie zarządzenia Komendanta Głównego Policji.

Obecny system to zatem ramy dla interdyscyplinarnych działań w obszarach, które można określić jako trzy P – *prosecution* (karanie), *prevention* (zapobieganie), *protection* (ochrona). Jednak zasadniczo żadne z tych działań nie dotyczą wprost ochrony zwierząt domowych i nie uwzględniają doświadczanej przez nie przemocy, nie odnoszą się do udowodnionych związków pomiędzy zjawiskiem tej przemocy oraz zjawiskiem przemocy w rodzinie, a także nie odpowiadają na potrzeby osoby opiekującej się zwierzęciem, która doświadcza przemocy domowej.

Wnioski *de lege ferenda*

W celu rozszerzenia systemu ochrony przed przemocą w rodzinie na zwierzęta domowe wybrano trzy obszary, w których zmiany dotyczą materii podstawowej, co decyduje o możliwości ich stosunkowo łatwego wprowadzenia w życie. Jednocześnie, w razie uwzględnienia przedstawionych dalej postulatów wprowadzane zmiany byłyby istotne jakościowo mimo niewielkich modyfikacji systemu.

Postulaty niezbędnych zmian prawnych odnoszą się do trzech obszarów: 1) procedury „Niebieskie Karty”; 2) pomocy w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy domowej; 3) izolacji sprawcy od ofiary¹⁹. Dwa pierwsze obsza-

¹⁹ Postulaty zawarte w niniejszym artykule zostały po raz pierwszy przedstawione i opublikowane, w szczególowy sposób, w: Marcin Anaszewicz, Sylvia Spurek, „O wszystkich ofiarach przemocy domowej”, w *Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. Barbara Błońska et al. (Warszawa: Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”, 2017), 140 i nast. W tym kształcie przekazane zostały wystąpieniem autorki artykułu – wówczas posłanki do PE – do polskiego rządu w dniu 25 kwietnia 2023 roku. Wnioski *de lege ferenda* przedstawione w tekście zmieniono tak, aby w pełni uwzględniały obszerne zmiany wprowadzone do polskiego systemu prawnego w 2023 roku. Niniejszy artykuł prezentuje te rekomendacje w tym kształcie po raz pierwszy, wcześniej nie były objęte żadną inną publikacją naukową.

ry uregulowane są na mocy aktów wykonawczych wydanych do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. To rozporządzenia normujące procedurę „Niebieskie Karty” oraz wzory formularzy „Niebieska Karta”, a także dotyczące standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia. Ostatni, trzeci obszar to zasadniczo materia ustawowa, natomiast wytyczne do prowadzenia postępowań karnych w sprawach o przemoc w rodzinie (oraz izolacji sprawcy od ofiary w ramach tych postępowań) wydaje Prokurator Generalny w formie dokumentu, który nie ma postaci systemowego aktu normatywnego. Prokurator Generalny zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą uwzględnia w nim istotne kwestie dotyczące tych postępowań.

Pierwszy obszar proponowanych zmian to procedura i formularze „Niebieska Karta”. Zgodnie z art. 9d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności realizowanych w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy domowej, w szczególności przez Policję oraz pomoc społeczną. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta”. To zatem procedura interwencyjno-pomocowa, mająca na celu zapewnienie doraźnego bezpieczeństwa z jednej strony oraz długofalowej pomocy dla ofiar przemocy domowej – z drugiej²⁰. Jej ideą są współpraca między służbami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, działania wobec osób stosujących przemoc oraz na rzecz ochrony osób krzywdzonych²¹. Przebieg procedury oraz wzory formularzy do 2023 roku określało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”²², po nowelizacji zastąpione rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”²³.

Wnioski *de lege ferenda* dotyczą treści rozporządzenia oraz wzorów kart A, B i D. Proponuje się uzupełnienie działań, jakie podejmuje grupa diagnostyczno-pomocowa, „pracująca” indywidualnie z ofiarą i ze sprawcą. W ocenie sytuacji domowej, potrzeb i zasobów, która dokonywana jest zgodnie z przepisami rozporządzenia

²⁰ Dorota Jaszczak-Kuźmińska, Katarzyna Michalska, *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie – diagnoza, interwencja, pomoc* (Warszawa: Fundacja ETOH – Wydawnictwo Edukacyjne Remedium, 2014), 65.

²¹ Ewelina Bazyluk, Małgorzata Kulka, „Rozporządzenie w sprawie procedury »Niebieskie Karty« – komentarz”, *Niebieska Linia*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/zadania-sluzb/59-rozporzadzenie-w-sprawie-procedury-niebieskie-karty-komentarz> (dostęp: 12.08.2024).

²² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, *Dziennik Ustaw* (2011), nr 209, poz. 1245.

²³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1870.

przez grupę diagnostyczno-pomocową, proponuje się dodać ocenę ewentualnego ryzyka lub istniejącej już przemocy wobec zwierząt domowych.

Kolejne wnioski *de lege ferenda* to kwestia zmian w samym formularzu „Niebieska Karta”. Składa się on z 4 części – A, B, C i D. Formularz „Niebieska Karta – A”, wypełniany na miejscu i podczas interwencji, zawiera między innymi: dane ofiary i sprawcy przemocy, określenie form przemocy, kwestie posiadania broni palnej przez sprawcę, wskazanie podjętych działań²⁴. Formularz „Niebieska Karta – B” to informacja dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Zawiera: definicje przemocy, opis jej form i postaci, informację o miejscach, w których można uzyskać pomoc. Formularze C i D są natomiast wypełniane już podczas spotkania grupy diagnostyczno-pomocowej odpowiednio z ofiarą lub ze sprawcą i stanowią dokumentację kontaktu grupy z tymi osobami.

W formularzu „Niebieska Karta – A” do form przemocy domowej proponuje się dodać sformułowanie o stosowaniu przemocy wobec zwierzęcia domowego – w ramach przemocy psychicznej oraz w ramach innego rodzaju zachowań. W sposób analogiczny do formularza A powinien zostać uzupełniony formularz „Niebieska Karta – D”. Ponadto, w formularzu „Niebieska Karta – A” postuluję dodanie punktu na temat ewentualnej obecności na miejscu zdarzenia zwierzęcia domowego oraz informacji o jego stanie, zaś do opisu podjętych działań interwencyjnych wobec osoby stosującej przemoc – dodanie informacji dotyczących działań podjętych w związku z obecnością zwierzęcia domowego i jego stanem. W obecnym brzmieniu „Niebieskiej Karty – D” po pytaniu: „Czy był/była Pan/Pani już kiedykolwiek karany/karana za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby jej użycia?”, można dodać pytanie odnoszące się do karalności za przestępstwo z użyciem przemocy wobec zwierząt.

Rekomenduje się także wprowadzenie zmian do formularza „Niebieska Karta – B”. Wskazano w nim jako najczęstsze formy przemocy w rodzinie: przemoc fizyczną, przemoc psychiczną, przemoc seksualną, przemoc ekonomiczną, przemoc za pomocą środków komunikacji elektronicznej, inny rodzaj zachowań, oraz wymieniono ich przykłady. Proponuje się dodanie do przykładów przemocy psychicznej oraz do przykładów innego rodzaju zachowań sformułowania: „stosowanie przemocy wobec zwierzęcia domowego”. Pozwoli to pokazać osobom, do których ta informacja jest kierowana w ramach interwencji (najczęściej interwencji Policji), że sprawca może znęcać się również poprzez przemoc wobec zwierzęcia domowego. Takie uzupełnienia części A, B i D formularza „Niebieska Karta” umożliwią minimalną chociażby diagnozę sytuacji istoty pozaludzkiej i podjęcie działań

²⁴ Jaszczak-Kuźmińska, Michalska, *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, 69; zob. także: Grzegorz Wrona, *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury Niebieskiej Karty. Komentarz* ([Warszawa]: Ośrodek Informacji Prawnej, 2011).

w celu jej ochrony i pomocy dla niej, a także koniecznego wsparcia jej opiekuna lub opiekunki.

Drugi obszar rekomendowanych zmian prawnych to pomoc dla osoby doświadczającej przemocy w rodzinie świadczona w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy domowej. Regulacje dotyczące ośrodków do 2023 roku zawierało rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne²⁵, a obecnie te kwestie reguluje rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób zatrudnionych w tych ośrodkach²⁶. Rozporządzenie określa, jakie usługi objęte są standardem podstawowych usług świadczonych przez ośrodek w zakresie interwencyjnym (na przykład: schronienie, ochrona przed osobą stosującą przemoc, pomoc psychologiczna, prawna), terapeutyczno-wspomagającym (między innymi: opracowanie diagnozy dotyczącej sytuacji osoby doznającej przemocy domowej, prowadzenie grup wsparcia, prowadzenie terapii indywidualnej), potrzeb bytowych (między innymi: całodobowy, okresowy pobyt, pomieszczenia do spania, ogólnodostępne łazienki, wyżywienie, odzież i obuwie). Wniosek *de lege ferenda* dotyczy uzupełnienia sformułowania odnoszącego się do zapewnienia schronienia osobie doznającej przemocy domowej oraz dzieciom pozostającym pod jej opieką o zwierzęta domowe. Dzięki takiej zmianie rozporządzenia osoba doświadczająca przemocy w rodzinie mogłaby zabrać ze sobą, uciekając od sprawcy, nie tylko dzieci będące pod jej opieką, ale także jej zwierzęta, które w przeciwnym razie mogą być narażone na przemoc ze strony sprawcy pozostającego w mieszkaniu lub domu. Pewność, że miejsce zapewniające schronienie akceptuje również zwierzęta towarzyszące, może ułatwić już wystarczająco trudną decyzję o opuszczeniu własnego domu. Naturalnie, do ewentualnego uregulowania pozostawałyby

²⁵ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne, *Dziennik Ustaw* (2011), nr 50, poz. 259.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób zatrudnionych w tych ośrodkach, *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1158.

sprawy operacyjne dotyczące przebywania zwierzęcia w ośrodku oraz kwestia odpowiedzialności opiekunki.

Ostatni, trzeci obszar rekomendacji zmian to izolacja sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary. Jak wskazano wcześniej, ustawowe narzędzia izolacji uregulowane są w szczególności w Kodeksie karnym i Kodeksie postępowania karnego, a zatem to materia ustawowa. W zakresie prowadzenia tego postępowania wydawane są jednak wytyczne. Zgodnie z art. 8a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej do zadań Prokuratora Generalnego należy bowiem opracowywanie i wydawanie co najmniej raz na 2 lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie²⁷. Kluczowe byłoby więc podjęcie w wytycznych przez Prokuratora Generalnego tematu odseparowania sprawcy nie tylko od ofiar – najczęściej kobiet i dzieci, ale też od zwierząt domowych, nad którymi mógł się on także znęcać bądź będzie się znęcał, aby dokuczyć swoim „ludzkim” ofiarom.

Najbardziej istotny w zakresie izolacji sprawcy od ofiary w ramach przygotowawczego postępowania karnego jest przy tym art. 275 Kodeksu postępowania karnego. Stosownie do art. 275 § 2 tego kodeksu oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadomianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru. Wytyczne Prokuratora Generalnego mogłyby wskazywać na możliwość oraz na potrzebę stosowania w ramach dozoru Policji ograniczenia polegającego na zakazie zbliżania się do zwierzęcia domowego. Zapewniłoby to ochronę i bezpieczeństwo zarówno ofiarom pozaludzkim, jak i ofiarom ludzkim. Sprawca nie mógłby wykorzystywać w takiej sytuacji do kontaktów z innymi ofiarami i kontynuowania stosowania przemocy wobec nich na przykład faktu zajmowania się zwierzęciem.

Wprowadzenie tych zmian we wskazanych trzech obszarach powinno być poprzedzone podniesieniem wiedzy i świadomości osób – przedstawicieli i przedstawicieli tych organów, służb i instytucji, które zostaną w określonych przepisach wyposażone w uprawnienia lub na które zostaną nałożone stosowne obowiązki, tak, aby stosowanie zmodyfikowanych przepisów było efektywne i zgodne z ich *ratio legis*.

²⁷ Obecnie obowiązują: Wytyczne Prokuratora Generalnego Nr 2/2024 w sprawie zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, 09.08.2024, pobrano z: <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/wytyczne-prokuratura-generalnego-w-sprawie-zasad-postepowania-powszechnych-jednostek-organizacyjnych-prokuratury-w-zakresie-przeciwdzialania-przemocy-domowej> (dostęp: 13.01.2025).

Odpowiedzi ministerstw na zaprezentowane postulaty

Jak wskazano we *Wprowadzeniu*, autorka niniejszego artykułu, pełniąc funkcję posłanki do Parlamentu Europejskiego oraz wiceprzewodniczącej Komisji Praw Kobiet i Równouprawnienia PE, wystąpiła w 2023 roku do właściwych resortów z postulatami wprowadzenia określonych zmian. Wystąpienie zostało skierowane do resortu rodziny i polityki społecznej jako właściwego w zakresie postulatów dotyczących zmian koniecznych do wprowadzenia w rozporządzeniu w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, a także w rozporządzeniu w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób zatrudnionych w tych ośrodkach, jak również do resortu sprawiedliwości, właściwego w sprawie wytycznych Prokuratora Generalnego. Resorty udzieliły swoich odpowiedzi osobno²⁸.

W swojej odpowiedzi Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej poinformowało przede wszystkim o zakresie swoich kompetencji oraz brzmieniu obowiązujących przepisów, a także nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej uchwalonej w 2023 roku²⁹, szeroko przytaczając założenia zmienianych regulacji. Odnosząc się natomiast do zaprezentowanych wniosków *de lege ferenda*, resort wskazał, że „propozycje rozwiązań prawnych dotyczące ochrony zwierząt domowych wydają się być interesujące i mogą być przyczynkiem do rozpoczęcia szerokiej dyskusji w omawianych kwestiach. [...] wprowadzenie zaproponowanych regulacji prawnych do procedowanych projektów wyżej wymienionych rozporządzeń nie jest obecnie możliwe, bowiem wykracza poza upoważnienia zawarte w zmienionej ustawie”. Ponadto, w ocenie resortu wprowadzenie do ustawy tych przepisów, dzięki którym nastąpi rozwój programów dla osób stosujących przemoc domową, „niewątpliwie przyczyni się do zmiany postaw tych osób, a co za tym idzie do zmniejszenia zachowań agresywnych nie tylko w stosunku do osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, ale również w stosunku do zwierząt domowych”. Co więcej, jak wskazano, „nie powinno być przeszkód prawnych, aby podczas sporządzania diagnozy zebrać wszystkie niezbędne informacje dotyczące oceny sytuacji życiowej osób uwięzanych w przemoc, w tym również w odniesieniu do postępowania wobec zwierząt domowych. [...] prawidłowo wdrażając przepisy ustawy do praktyki, bez kolejnej zmiany prawa w omawianym zakresie, można dokonać postulowanej przez Panią Poseł, oceny współwystępowania przemocy wobec ludzi i wobec zwierząt”.

²⁸ Wystąpienia generalne posłanki do PE oraz odpowiedzi ministerstw – zob. www.sylwia.spurek.pl.

²⁹ Odpowiedź Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej [brak daty], znak BRT-II.059. 20.2023.MB.

Ministerstwo Sprawiedliwości, podobnie jak resort rodziny, w odpowiedzi na wystąpienie poinformowało o swojej właściwości i obowiązujących regulacjach prawnych³⁰. Podkreśliło przy tym, że rozwiązania wprowadzone do systemu prawnego w 2020 i 2023 roku „są ukierunkowane na ochronę ludzi, tym niemniej zawierają także regulacje umożliwiające w określonym układzie okoliczności zabezpieczenie również zwierząt domowych”. Przytoczono tu art. 15ae ust. 4 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji³¹ (i, odpowiednio, art. 18e ust. 4 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 roku o Żandarmerii wojskowej i wojskowych organach porządkowych³²), zgodnie z którym osoba stosująca przemoc domową, wobec której wydano nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania zwierzęta domowe będące jej własnością, niezbędne do codziennego funkcjonowania lub pracy zarobkowej, zaś sprzeciw osoby dotkniętej przemocą skutkuje pozostawieniem zwierzęcia we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub w jego bezpośrednim otoczeniu. Wspomniano także, że art. 560(3a) Kodeksu postępowania cywilnego przyznaje uczestnikowi postępowania toczącego się na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, który został zobowiązany do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub któremu zakazano zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, uprawnienie do złożenia wniosku o zezwolenie na zabranie ze wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia zwierząt domowych będących jego własnością, niezbędnych do codziennego funkcjonowania lub pracy zarobkowej, na których wydanie nie wyraża zgody wnioskodawca. Jednocześnie resort sprawiedliwości poinformował, że w pozostałym zakresie prawnokarny aspekt ochrony zwierząt reguluje ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt, pozostająca we właściwości ministra rolnictwa.

Nie sposób uznać tych odpowiedzi za wystarczające i się z nimi zgodzić. Odnosząc się do odpowiedzi resortu rodziny, należy wskazać, że biorąc pod uwagę brzmienie i zakres upoważnień ustawowych do wydania rozporządzeń będących przedmiotem wskazywanych zmian, brak jest przeszkód formalno-prawnych do uwzględnienia w nich treści objętych proponowanymi zmianami. Trudno przyjąć, że bez wprowadzenia tych zmian *expressis verbis* do przepisów organy władzy publicznej będą z własnej inicjatywy podejmować działania objęte zmianami. Odpowiedź resortu sprawiedliwości z kolei w żadnej mierze nie dotyczyła przedmiotu

³⁰ Odpowiedź Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 2023 roku, znak DSRiN-IV.0520.1.2023.

³¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji, *Dziennik Ustaw* (2024), poz. 145, 1006, 1089.

³² Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 roku o Żandarmerii wojskowej i wojskowych organach porządkowych, *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1266, 1860.

wystąpienia, nie odniosła się bowiem do kwestii wytycznych Prokuratora Generalnego. Ponadto, przytoczone przez ministra sprawiedliwości przepisy nie realizują celów proponowanych rozwiązań prawnych.

Wystąpienia zostały ponowione przez autorkę artykułu w ostatnich miesiącach jej kadencji jako posłanki do PE, w dniu 24 stycznia 2024 roku. Skierowano je do nowo powołanych po wyborach 15 października 2023 roku: Ministra Sprawiedliwości Adama Bodnara, Ministry Rodziny i Polityki Społecznej Agnieszki Dziemianowicz-Bąk i Ministry ds. Równości Katarzyny Kotuli. Ministra Rodziny i Polityki Społecznej oraz Ministra ds. Równości nie odpowiedziały na wystąpienie. Odpowiedź Ministra Sprawiedliwości praktycznie powieliła treść odpowiedzi przygotowanej przez jego poprzednika, Zbigniewa Ziobrę³³. Pismo Adama Bodnara powtarzało przy tym nie tylko merytorycznie treść odpowiedzi jego poprzednika, ale także sformułowania redakcyjne Zbigniewa Ziobry, poczynszyszy od cytatu o rozwiązaniach, które „są ukierunkowane na ochronę ludzi, tym niemniej zawierają także regulacje umożliwiające w określonym układzie okoliczności zabezpieczenie również zwierząt domowych”. Odrębna odpowiedź została przygotowana przez Prokuraturę Krajową. Poinformowała ona³⁴, że opracowała projekt wytycznych Prokuratora Generalnego odnoszących się do zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w sprawie przeciwdziałania przemocy domowej. To praktycznie jedyna informacja dotycząca wytycznych. Nie odnosi się ona zupełnie do ich treści oraz ewentualnego zawarcia w nich kwestii objętych propozycjami zmian. Prokuratura Krajowa przywołała także w swojej odpowiedzi przepisy ustawy o Policji, zgodnie z którymi „osoba stosująca przemoc domową, wobec której orzeczony został nakaz i zakaz ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia zwierzęta domowe będące jej własnością o ile nie sprzeciwi się temu osoba doznająca przemocy domowej. Jeżeli w związku z wydaniem nakazu lub zakazu zachodzi potrzeba zabezpieczenia zwierząt stanowiących mienie osoby stosującej przemoc domową, wobec której wydano nakaz lub zakaz, stosuje się odpowiednio przepis art. 7 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt”. Zdaniem Prokuratury Krajowej „przywołane regulacje pozwalają na właściwą ochronę zwierząt przed działaniem osób stosujących przemoc domową”. Ponownie, tych odpowiedzi nie można uznać za wystarczające oraz odnoszące się merytorycznie do zaproponowanych postulatów. Tym bardziej dziwi ich treść, że firmują je osoby nowo pełniące funkcje, wyraźnie odcinające się politycznie od stanowisk poprzedników. Odpowiedzi te nie zapowiadają wprowadzenia koniecznych zmian. Znamienny jest ponadto brak stanowiska w sprawie dwóch osób pełniących

³³ Odpowiedź Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 6 marca 2024 roku, znak DSRiN-IV.050.2.2024.

³⁴ Odpowiedź Prokuratury Krajowej z dnia 17 czerwca 2024 roku, znak 1001-1.024.5.2024.

w rządzie znaczące ministerialne funkcje, jeśli chodzi o ich merytoryczną właściwość w zakresie problemu przemocy domowej.

Unijny projekt dyrektywy w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej

Kwestie dotyczące przemocy doświadczanej przez zwierzęta domowe pojawiły się w pracach legislacyjnych nad projektem unijnej dyrektywy w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Projekt dyrektywy został przedstawiony w dniu 8 marca 2022 roku przez Komisję Europejską. Dyrektywa jest pierwszym unijnym aktem prawnym, który określa minimalne wymagania w zakresie ochrony przed taką przemocą. Ma ona zapewnić ofiarom przemocy wobec kobiet i przemocy domowej dostęp do wymiaru sprawiedliwości, prawo do dochodzenia odszkodowania, dostęp do bezpłatnych telefonów zaufania i do usług wsparcia. Nowe prawo ma powodować, że takie zachowania, jak cyberprzemoc, okaleczanie narządów płciowych czy przymusowe małżeństwa, w całej Unii Europejskiej będą stanowić przestępstwo³⁵. Dyrektywy są bowiem aktem prawa wtórnego UE, a organy władzy każdego państwa członkowskiego są zobowiązane je implementować do prawa krajowego³⁶.

Projekt dyrektywy w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej nie obejmował żadnych regulacji dotyczących ochrony praw ofiar przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, które są osobami opiekującymi się zwierzęciem domowym, oraz nie uwzględniał problematyki przemocy wobec zwierząt towarzyszących. Zostało to dostrzeżone między innymi przez Eurogroup for Animals (EfA), stowarzyszenie zrzeszające organizacje zajmujące się dobrostanem zwierząt w 26 z 27 państw członkowskich³⁷. Jak wskazało w swoich uwagach do projektu dyrektywy, wiele badań potwierdza ścisły związek między znęcaniem się nad zwierzętami a przemocą interpersonalną, zwłaszcza wobec kobiet oraz dzieci,

³⁵ Projekt dyrektywy: Wniosek: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0105> (dostęp: 12.08.2024).

³⁶ Dyrektywa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:directive> (dostęp: 12.08.2024).

³⁷ "New Proposal on Domestic Violence Is Insufficient to Guarantee Safety of Victims and Their Animals", Eurogroupforanimals.org, 17.03.2022, <https://www.eurogroupforanimals.org/news/new-proposal-domestic-violence-insufficient-guarantee-safety-victims-and-their-animals> (dostęp: 12.08.2024). Do EfA należą w Polsce oddział globalnej organizacji Compassion in World Farming, wegański *think tank* Green REV Institute, a także Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”.

i potrzebne są dodatkowe środki, aby skutecznie ścigać tego typu zachowania w celu ochrony zwierząt domowych oraz lepszej ochrony ofiar. Dlatego EfA proponowało, aby w projektowanej dyrektywie uwzględnić kilka elementów³⁸. Zdaniem tej organizacji zwierzęta powinny zostać włączone do definicji „osób pozostających na utrzymaniu” ofiar. Znęcanie się nad istotami pozaludzkimi powinno zostać uznane za okoliczność obciążającą, gdy spowoduje poważny uszczerbek na ich zdrowiu. Indywidualna ocena w celu zidentyfikowania potrzeb ofiar powinna uwzględnić, czy ofiara ma zwierzę towarzyszące, które wymaga ochrony i rozszerzenia nakazów ochrony oraz rozszerzenia zakazu zbliżania się, aby zapobiec bezpośredniej szkodzie dla zwierzęcia i pośredniej szkodzie dla ofiary. Ofierze i jej zwierzęciu (zwierzętom) powinno zostać zapewnione odpowiednie schronienie w celu uniknięcia sytuacji, w których istota pozaludzka musi pozostać z oprawcą mogącym w konsekwencji sprawować kontrolę nad ofiarą. W końcu, szkody majątkowe i niemajątkowe wynikające ze znęcania się nad zwierzętami w kontekście przemocy międzyludzkiej powinny być odpowiednio rekompensowane, a koszty weterynaryjne i odszkodowania za utratę zwierzęcia towarzyszącego – pokryte.

W rezultacie, na etapie prac nad projektem dyrektywy podjętych przez Parlament Europejski do projektu tego zgłoszono osiem poprawek, które uwzględniały kwestię zwierząt domowych, z czego sześć zgłosiła autorka niniejszego artykułu, pracując nad projektem jako jedna z jego parlamentarnych sprawozdawczyń³⁹. Trzy z tych poprawek dotyczyły tekstu regulacji, zaś pięć – treści preambuły do projektowanej dyrektywy, stanowiącej swoiste uzasadnienie aktu prawnego. Poprawki te to:

- 1) poprawka nr 424, dotycząca motywu 29 preambuły do dyrektywy, odnoszącego się do okoliczności, które należy uwzględnić przy ocenie potrzeb ofiary w zakresie ochrony i wsparcia, gdzie zaproponowano, aby do takich okoliczności dodać obecność zwierząt domowych;
- 2) w konsekwencji, w poprawce nr 1066, dotyczącej art. 18 ust. 4 projektowanej dyrektywy, w zakresie indywidualnej oceny potrzeb ofiary wprost wskazano, że w ocenie należy wziąć pod uwagę, czy ofiara ma zwierzęta towarzyszące;
- 3) poprawka nr 440, dotycząca motywu 31 preambuły, zakładała dodanie stwierdzenia, że zwierzęta zależne od ofiary są często wykorzystywane do egzekwowania władzy przez sprawcę, w związku z czym zasadnicze znaczenie ma, by państwa członkowskie zapewniły przeszkolenie oraz edukację właściwych organów i funkcjonariuszy organów ścigania w zakresie złożonej dynamiki relacji, w której panuje przemoc, tak, aby byli oni w stanie uzgadniać takie środki ochrony w stosownych przypadkach;

³⁸ “New Proposal on Domestic Violence”.

³⁹ Combating Violence against Women and Domestic Violence, 2022/0066 (COD), [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066(COD)&l=en) (dostęp: 12.08.2024).

- 4) poprawka nr 449, która dodawała nowy motyw 32a do preambuły, w brzmieniu: „biorąc pod uwagę istniejące powiązanie i zależność między brutalnym traktowaniem zwierząt a przemocą interpersonalną, w tym przemocą domową i przemocą ze względu na płeć oraz znęcaniem się nad dzieckiem, środki ochrony powinny obejmować także zwierzęta domowe; powinny uwzględniać przemoc wobec zwierząt domowych jako formę przemocy lub nękania psychicznego. Ponadto, uwzględniając wsparcie emocjonalne zapewniane przez te zwierzęta ofiarom przemocy oraz wysokie ryzyko przymusu i kontroli wynikające z sytuacji, w których zwierzę zostałoby ze sprawcą, należy zapewniać odpowiednie zakwaterowanie zarówno zwierzętom domowym, jak i ofiarom przemocy”;
- 5) poprawki nr 1382 i 1387 o analogicznym brzmieniu dotyczącym nowego art. 32 ust. 2a, zgodnie z którym schroniska i inne odpowiednie zakwaterowanie zastępcze muszą być wyposażone w taki sposób, aby zakwaterować zwierzęta domowe lub zapewnić właściwe i odpowiednie zakwaterowanie zastępcze;
- 6) poprawka nr 459, odnosząca się do motywu 35 preambuły, proponowała, aby nakazy ochrony mogły obejmować nałożenie na sprawcę lub podejrzanego zakazu dostępu do określonych miejsc lub określonych obszarów, w których mieszka lub które odwiedza nie tylko chroniona osoba, oraz zakazu zbliżania się nie tylko do ofiary, ale także do osób pozostających na jej utrzymaniu, do których poprawka wyraźnie zaliczyła zwierzęta domowe;
- 7) w konsekwencji, w poprawce nr 1131, odnoszącej się do art. 21 ust. 2, zaproponowano, aby właściwe organy mogły wydawać zakazy zbliżania się lub nakazy ochrony w celu udzielenia ofiarom lub osobom pozostającym na ich utrzymaniu oraz ich zwierzętom domowym długoterminowej ochrony przed wszelkimi aktami przemocy objętymi niniejszą dyrektywą, w tym przez zakazanie lub ograniczenie określonych niebezpiecznych zachowań sprawcy lub podejrzanego.

Jedynie trzy poprawki z omówionych ośmiu zostały przyjęte w ostatecznym stanowisku PE, z czego dwie dotyczące preambuły, a nie regulacji prawnych dyrektywy – poprawki nr 424, 440 i 1066⁴⁰. Poprawki nr 440 i 1066 PE przyjął w nieco zmienionym kształcie. Mianowicie, zgodnie z art. 18 ust. 4 projektowanej dyrektywy po zmianie wynikającej z poprawki PE (dotychczasowa poprawka nr 1066), w specjalistycznej indywidualnej ocenie „okoliczności wymagające szczególnej uwagi to [...] możliwe ryzyko wykorzystania dzieci i zwierząt domowych do sprawowania kontroli nad ofiarą [...]”⁴¹. Z kolei w preambule dyrektywy (zmodyfikowane brzmienie poprawki nr 440) PE wskazał, że w kontekście przemocy wobec kobiet

⁴⁰ Sprawozdanie w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0234_PL.html (dostęp: 12.08.2024).

⁴¹ Sprawozdanie w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej.

złe traktowanie dzieci przez sprawców może być wykorzystywane do sprawowania władzy nad matkami i popełniania aktów przemocy wobec nich jako forma przemocy pośredniej wobec kobiet, znana w niektórych państwach członkowskich jako przemoc zastępcza. Sprawca często wykorzystuje również zwierzęta, aby wywrzeć większy efekt sprawowania władzy. W związku z tym istotne jest, aby państwa członkowskie zadbały o to, by właściwe organy były odpowiednio przeszkolone w zakresie złożonej dynamiki stosunków stanowiących nadużycie, tak, aby potrafiły stosować takie środki ochrony wszędzie tam, gdzie jest to właściwe. Poprawka nr 424 została przyjęta przez PE bez zmian, w wyżej wskazanym brzmieniu.

W toku dalszych prac nad projektowaną dyrektywą, w tym w ramach trilogów, tj. negocjacji trójstronnych pomiędzy Komisją Europejską, Parlamentem Europejskim a Radą, treści dotyczące zwierząt domowych zostały jeszcze bardziej okrojone. Rada nie wyraziła zgody na ujęcie tej problematyki ani w motywie 31 preambuły, ani w art. 18 samej dyrektywy. Z kolei zmiana wynikająca z poprawki nr 424, dotyczącej motywu 29 preambuły (ostatecznie motyw nr 39), została sprowadzona przez Radę do wskazania w okolicznościach wymagających w ramach indywidualnej oceny szczególnej uwagi kwestii wykorzystania zwierzęcia towarzyszącego do wywierania presji na ofiarę. Pozostałe dwie poprawki PE nie zostały zaakceptowane przez Radę. W takim kształcie dyrektywa została następnie przyjęta⁴² i jedynie jej preambuła obejmuje odwołanie do problemu.

Podsumowanie

Polski system prawny przeciwdziałania przemocy w rodzinie nie obejmuje praktycznie żadnych konkretnych elementów dotyczących zjawiska przemocy wobec zwierząt domowych i ich w tym kontekście ochrony. Nie sposób bowiem za takie uznać regulacji, które przywołuje w swoim piśmie Minister Sprawiedliwości Adam Bodnar, powtarzając je wiernie za swoim poprzednikiem Zbigniewem Ziobro. Brakuje tym samym nie tylko oficjalnych danych, które umożliwiłyby dokonanie oceny współwystępowania przemocy wobec ludzi i przemocy wobec zwierząt, ale także narzędzi ochrony zwierząt domowych i zapobiegania ewentualnej przemocy w rodzinie wobec ofiar-ludzi. Niniejszy artykuł przedstawia wnioski *de lege ferenda* odnoszące się do aktów wykonawczych do ustawy – rozporządzeń, których zmiana

⁴² Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1385> (dostęp: 12.08.2024).

jest dużo prostsza legislacyjnie niż nowelizacja aktu rangi ustawowej, a także do dokumentu wydawanego poza procesem legislacyjnym przez Prokuratora Generalnego. Obszary proponowanych zmian to pomoc dla ofiar przemocy w specjalistycznym ośrodku poprzez możliwość zabrania do schroniska zwierzęcia domowego, procedura „Niebieskie Karty”, w szczególności w zakresie brzmienia formularzy, oraz wytyczne PG w zakresie izolacji sprawcy w ramach postępowania karnego.

Wprowadzenie w systemie tych zmian umożliwiłoby integrację działań, gromadzenie koniecznych danych oraz całościową analizę problemów. Przy niewielkich modyfikacjach w obecnym systemie możliwe byłoby zapewnienie ochrony nowej grupie doświadczającej przemocy – zwierzętom domowym – i wzmocnienie systemu ochrony ofiar przemocy domowej. Przedmiotowe zmiany mogłyby także stanowić wsparcie działań prewencyjnych poprzez krzyżowe wykrywanie przemocy domowej. Zaprezentowane wnioski *de lege ferenda* należy przy tym traktować jedynie jako pierwsze z możliwych do wprowadzenia i koniecznych reform systemu prawnego w tym zakresie.

Zmiany te mogą zostać wprowadzone pomimo tego, że nie wynika to z obowiązków związanych z implementacją unijnego aktu prawnego, jakim jest dyrektywa w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Dyrektywa niewiele bowiem w tym zakresie wniosła, pomimo dużych ambicji legislacyjnych i wysiłków podjętych na etapie prac Parlamentu Europejskiego, w tym przez autorkę artykułu, wówczas sprawozdawczynię projektu tej dyrektywy.

Bibliografia

- Anaszewicz, Marcin, Sylvia Spurek. „O wszystkich ofiarach przemocy domowej”. W *Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. Barbara Błońska, Włodzimierz Gogłoza, Witold Klaus, Dagmara Woźniakowska-Fajst, 140–149. Warszawa: Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”, 2017.
- Bazyluk, Ewelina, Małgorzata Kulka. „Rozporządzenie w sprawie procedury »Niebieskie Karty« – komentarz”. Niebieska Linia. <http://www.niebieskalinia.info/index.php/zadania-sluzb/59-rozporzadzenie-w-sprawie-procedury-niebieskie-karty-komentarz> (dostęp: 12.08.2024).
- Bershadker, Matt. “Domestic Violence Awareness Month Is about Protecting People and Pets”. [aspc.org](https://www.aspc.org/blog/domestic-violence-awareness-month-about-protecting-people-and-pets). 30.10.2017. <https://www.aspc.org/blog/domestic-violence-awareness-month-about-protecting-people-and-pets> (dostęp: 12.08.2024).
- Cleary, Michelle, Deependra K. Thapa, Sancia West, Mark Westman, Rachel Kornhaber. “Animal Abuse in the Context of Adult Intimate Partner Violence: A Systematic Review”.

- Aggression and Violent Behavior*, vol. 61 (2021): 1359–1376. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101676>.
- Cleary, Michelle, Deependra K. Thapa, Sancia West, Mark Westman, Rachel Kornhaber. “Animal Cruelty’s Link to Other Forms of Violence”. Animal Legal Defense Fund. 2021. <https://aldf.org/wp-content/uploads/2022/01/Animal-Legal-Defense-Fund-Link-Factsheet.pdf> (dostęp: 12.08.2024).
- Combating Violence against Women and Domestic Violence. 2022/0066 (COD). [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066(COD)&l=en) (dostęp: 12.08.2024).
- Crawford, Donna, Veronika Bohac Clarke. “Inside the Cruelty Connection: The Role of Animals in Decision-Making by Domestic Violence Victims in Rural Alberta”. Research report to the Alberta SPCA. 07.2012. <https://www.albertaspc.org/wp-content/uploads/2019/04/InsideTheCrueltyConnection.pdf> (dostęp: 12.08.2024).
- Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1385> (dostęp: 12.08.2024).
- Dyrektywa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:directive> (dostęp: 12.08.2024).
- Hardesty, Jennifer L., Lyndal Khaw, Marcella D. Ridgway, Cheryl Weber, Teresa Miles. “Coercive Control and Abused Women’s Decisions about Their Pets When Seeking Shelter”. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 28, iss. 13 (2013): 2617–2639. <https://doi.org/10.1177/0886260513487994>.
- Jaszcak-Kuźmińska, Dorota, Katarzyna Michalska. *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie – diagnoza, interwencja, pomoc*. Warszawa: Fundacja ETOH – Wydawnictwo Edukacyjne Remedium, 2014.
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 roku. *Dziennik Ustaw* (2015), poz. 961.
- Levitt, Lacey, Tia A. Hoffer, Ann B. Loper. “Criminal Histories of a Subsample of Animal Cruelty Offenders”. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 30 (2016): 48–58. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.05.002>.
- “New Proposal on Domestic Violence Is Insufficient to Guarantee Safety of Victims and Their Animals”. Eurogroupforanimals.org. 17.03.2022. <https://www.eurogroupforanimals.org/news/new-proposal-domestic-violence-insufficient-guarantee-safety-victims-and-their-animals> (dostęp: 12.08.2024).
- Odpowiedź Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej [brak daty]. Znak BRT-II.059.20. 2023.MB.
- Odpowiedź Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 2023 roku. Znak DSRiN-IV. 0520.1.2023.

- Odpowiedź Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 6 marca 2024 roku. Znak DSRiN-IV. 050.2.2024.
- Odpowiedź Prokuratury Krajowej z dnia 17 czerwca 2024 roku. Znak 1001-1.024.5.2024.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 roku zawierające zalecenia dla Komisji w sprawie uznania przemocy ze względu na płeć za nową dziedzinę przestępczości wśród wymienionych w art. 83 ust. 1 TFUE. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0388_PL.html (dostęp: 12.08.2024).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne. *Dziennik Ustaw* (2011), nr 50, poz. 259.
- Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób zatrudnionych w tych ośrodkach. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1158.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”. *Dziennik Ustaw* (2011), nr 209, poz. 1245.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1870.
- „Sprawozdania z realizacji procedury »Niebieskie Karty« od 2012 roku”. Statystyka. policja.pl. 2023. <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-domowa/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-do-2022-roku.html> (dostęp: 12.08.2024).
- Sprawozdanie w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0234_PL.html (dostęp: 12.08.2024).
- Spurek, Sylwia. „Nasza Konwencja”. 2021. https://sylwiaspurek.pl/wp-content/uploads/2023/09/Nasza_Konwencja_2.0.pdf (dostęp: 12.08.2024).
- Spurek, Sylwia. *Przeciwdziałanie przemocy domowej. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Tiplady, Catherine M., Deborah B. Walsh, Clive J.C. Phillips. “The Animals Are All I Have”. *Society & Animals*, vol. 26 (2018): 490–514. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341464>.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji. *Dziennik Ustaw* (2024), poz. 145, 1006, 1089.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny. *Dziennik Ustaw* (1997), nr 88, poz. 553.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego. *Dziennik Ustaw* (1997), nr 89, poz. 555.

- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 roku o Żandarmerii wojskowej i wojskowych organach porządkowych. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 1266, 1860.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. *Dziennik Ustaw* (2005), nr 180, poz. 1493.
- Ustawa z dnia 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw. *Dziennik Ustaw* (2009), nr 206, poz. 1589.
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. *Dziennik Ustaw* (2010), nr 125, poz. 842.
- Wiśniewska, Joanna. „Kobiety zostają z przemocowymi partnerami, bo boją się o zwierzęta. Hiszpański rząd wie, jak im pomóc”. Okopress. 15.11.2021. <https://oko.press/kobiety-zostaja-z-przemocowymi-partnerami-bo-boja-sie-o-zwierzeta-hiszpanski-rzad-wie-jak-im-pomoc/> (dostęp: 12.08.2024).
- Wniosek: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0105> (dostęp: 12.08.2024).
- Wrona, Grzegorz. *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury Niebieskie Karty. Komentarz*. [Warszawa]: Ośrodek Informacji Prawnej, 2011.
- Wytyczne Prokuratora Generalnego Nr 2/2024 w sprawie zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej. 09.08.2024. Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/wytyczne-prokuratora-generalnego-w-sprawie-zasad-postepowania-powszechnych-jednostek-organizacyjnych-prokuratury-w-zakresie-przeciwdzialania-przemocy-domowej> (dostęp: 13.01.2025).

Sylwia Spurek – dr., była posłanka do Parlamentu Europejskiego (2019–2024) i Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich (2015–2019). Radczyni prawna i legislatorka. Ekspertka w zakresie prawa i polityk publicznych w obszarze równego traktowania, przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i przemocy ze względu na płeć (w szczególności przemocy domowej i cyberprzemocy wobec kobiet). Niezależna badaczka, naukowczyni i autorka publikacji z zakresu przemocy wobec kobiet. Główne zainteresowania naukowe dotyczą praw człowieka kobiet, w tym przemocy wobec kobiet, przemocy domowej i cyberprzemocy. Rzeczniczka praw człowieka osób LGBTQIA. Aktywistka na rzecz klimatu i praw zwierząt, w szczególności tzw. zwierząt hodowlanych. Współzałożycielka dwóch think tanków: Green REV Institute i European FEM Institute. Obecnie stypendystka Woodrow Wilson Center (Waszyngton, D.C.). E-mail: sspurek@poczta.onet.pl.

Sylwia Spurek – PhD, Former Member of the European Parliament (2019–2024) and Deputy Human Rights Commissioner of Poland (2015–2019). Legal counsel and legislator.

Law and public policy expert in the field of equal treatment and counteracting violence against women and gender-based violence (domestic violence and cyberviolence against women in particular). Independent researcher, academic, and author of many publications in the area of violence against women. Her main academic interests concern women's human rights, including violence against women, domestic violence and cyberviolence. Advocate for LGBTQIA human rights. Climate and animal rights activist, so-called farmed animals in particular. Co-founder of two think tanks: Green REV Institute and European FEM Institute. Currently Fellow of Woodrow Wilson Center, Washington, D.C. E-mail: sspurek@poczta.onet.pl.